

NĚKTERÉ OTÁZKY KONCEPCE TRVALE UDRŽITELNÉHO ROZVOJE v ZEMĚDĚLSTVÍ

Alexandr Soukup

katedra ekonomických teorií PEF

Vysoká škola zemědělská, 165 21 Praha 6 - Suchbát

Anotace:

První část článku obsahuje charakteristiku trvale udržitelného rozvoje. Ve druhé části se zabývá problémy spotřeby, zejména poziční spotřeby. Ve třetí části je její aplikace na potraviny a jejich spotřebu.

Summary:

First part of the article contains characterization of the sustainable development. The article deals with problems of consumption, especially with positional consumption. In the third part there is its application on the food consumption.

Klíčová slova:

Trvale udržitelný rozvoj, poziční statky, ochranná spotřeba, poziční spotřeba

Key words:

Sustainable development, positional goods, defensive consumption, positional consumption

1. Trvale udržitelný rozvoj

Pojem trvale udržitelného rozvoje (sustainable development) je kontinuitou podobných pojmů, které se v ekonomické teorii začaly objevovat od konce šedesátých let. Tehdy se uvažovalo o pojmech nulový růst (D. Meadows), organický růst (E. Laszlo), nebo kvalitativní ekonomický rozvoj.

Společné rysy těchto koncepcí, které se jinak dosti odlišovaly, spočívaly v tom, že existuje rozdíl mezi mírou ekonomického blahobytu (v podobě tempa růstu GNP) a mírou růstu celkového blahobytu země. Rozdíl je dán existencí vnějších vlivů (externalit) ekonomického procesu, které byly chápány především jako negativní ekologické vlivy výroby a jako stupeň vyčerpání neobnovitelných zdrojů surovin a energie (včetně původního fondu). Tyto dvě skupiny faktorů se objevují jako meze ekonomického růstu např. v koncepcích B.

Commonera (3) nebo K. Bouldinga (1). Tyto koncepce ještě poukazují na naprostou neslučitelnost existence mezi růstem a pokračování ekonomického růstu.

Později se tento přístup mění a zachování stability ekologického systému se považuje za slučitelné s určitou mírou ekonomického rozvoje, přičemž pojem rozvoje je širší než pouhý kvantitativní růst GNP. Současně se objevují modely, které analyzují možnosti začlenění externalit do systému tržní ekonomiky (2).

Od poloviny osmdesátých let ústí tyto koncepce do pojmu udržitelného rozvoje (5), kde se za minimální hranici růstu považuje uchování stability ekosystému a za maximální udržování, resp. zvyšování materiálního blahobytu.

Za hlavní rysy koncepce trvale udržitelného rozvoje lze považovat tyto:

1. poziční spotřeba (viz dále), problematika spotřebních vzorců
2. začlenění externalit do trhu
3. výběr technologií
4. stavové pojetí zásoby fyzického kapitálu

V tomto článku bych se věnoval problému tzv. poziční spotřeby a její aplikace v zemědělství.

2. Poziční spotřeba

Podle J. M. Keynesa jsou dva druhy potřeb: absolutní a relativní. Absolutní pociťuje jedinec vždy, nezávisle na tom, jaká je situace lidí kolem něho, relativní jen tehdy, mění-li pozici jedince ve vztahu k okolním jedincům. Absolutní jde uspokojit, relativní jsou neuspokojitelné.

Obdobně R. Harrod rozlišuje demokratické a oligarchické bohatství. Úměrně tomu, jak se zvyšuje GNP a výkonnost ekonomiky roste bohatství demokratické (tj. počet běžných statků na osobu), ale existují statky, jejichž množství je fixní nebo je lze jen nesnadno zvyšovat (osobní služby, originály uměleckých děl apod.). Toto tzv. oligarchické bohatství nebude nikdy přístupné všem, může se však měnit druh statků, které do něho patří, mohou přecházet do demokratického bohatství, ale místo nich vzniknou jiné.

F. Hirsch rozlišuje materiální sektor a poziční sektor ekonomiky. Materiální sektor vzrůstá úměrně stupni výkonnosti ekonomiky, kdežto poziční nikoliv. Sem řadí F. Hirsch spotřebu statků, které jsou v nějakém smyslu omezeny, ať už v absolutním (tj. fyzicky je nelze rozmnožovat), nebo v relativním (tj. roste poptávka v pozičním sektoru, protože spotřeba statků materiálního sektoru je nasycena).

Tyto statky nazývá F. Hirsch (4) poziční statky a jejich spotřebu poziční spotřebou.

Sem patří všechny statky, které podléhají efektu vzájemného vytlačování. V situaci, kdy je spotřeba běžných statků v zásadě uspokojena, přesouvá se část poptávky na tyto statky a jejich cena stoupá. To je běžná reakce cenového mechanismu v tržním hospodářství. Nabídka těchto statků je téměř zcela nepružná.

Druhý mechanismus, který se u pozičních statků projevuje, je snižování kvality spotřeby. Jestliže jedinec používá automobil, aby se dostal na určené místo, je jiná situace, jestliže ve městě jede sám nebo se tak ještě pohybuje několik jiných vozů a zcela jiná situace nastane, jestliže se po ulicích pohybují stovky jiných aut. Snižuje se kvalita služby "dostat se včas na určené místo". Podobná situace nastává, jestliže se ve společnosti příliš rozšíří počet jedinců s vysokoškolským vzděláním, snižuje se účinnost vysokoškolského diplomu z hlediska dosažení lepšího místa (resp. vyššího platu apod.). Dochází tu k diferenciaci na lepší a horší statky tohoto druhu na základě dodatečných kritérií, která začnou působit automaticky (bez jakýchkoliv vnějších, např. státních zásahů). Vznikne tu "lepší statek", který je vzácnější než statek běžně dostupný.

S tím souvisí i vznik tzv. defenzivní (obránné) spotřeby, tj. spotřeby vynakládané jen na to, aby spotřebitel dosáhl stejného efektu, jako měl předtím. (U daného příkladu by se např. musel snažit získat diplom z lepší university, který by jeho šance zvýšil).

3. Poziční spotřeba potravin

Potraviny jsou zdánlivě typickou součástí materiálního sektoru ekonomiky. Saturace potřeb lidí v této oblasti se všeobecně považuje za jeden ze základních charakteristických rysů společnosti s vysokou úrovní materiálního blahobytu.

I zde by se však do jisté míry projevila poziční spotřeba. Preference určité části obyvatelstva by se po překročení určité úrovně spotřeby základních potravin měly přesouvat do oblasti jejich určitého druhu, tj. např. ekologicky nezávadných potravin (s nižším obsahem negativních látek), stejně tak jako potravin luxusních, které zde jako takové neuvažujeme.

Poziční charakter tohoto statku má dvě dimenze. Jejich výroba je nákladnější než na trhu běžných statků. Lze předpokládat, že po dosažení jistého stupně saturace běžnými potravinami se větší část poptávky přesune na trh těchto speciálních statků, což je zatím určitá zvláštnost. Pokud by tento charakter setrval, dala by se očekávat převaha poptávky nad nabídkou po určitou dobu, nabídková křivka na trhu pozičních potravin by byla méně pružná než na trhu běžných potravin.

Defenzivní (obránná) spotřeba by se zde projevila v nákladech, které musí spotřebitel vynaložit, aby efekt ze spotřeby potravin byl alespoň stejný jako v minulém období, tj. z hlediska udržení určité úrovně zdravotního stavu by bylo nutné obětovat vyšší náklady v podobě důchodu spotřebitele. Kvantifikace by zde byla obtížnější.

Stejně tak statky čistého životního prostředí (lesy, vodní toky a služby, které tyto statky poskytují) by byly stále vzácnější, neboť poptávka po nich poroste a jejich množství zůstane v lepším případě zhruba fixní.

4. Závěr

Pojetí trvale udržitelného rozvoje je neodlučitelné od problematiky spotřeby, i když velký význam mají ostatní elementy (viz str. 2). Přitom ji nelze redukovat jen za jakousi žádoucí změnu spotřebních vzorců jedinců. Přesun části spotřebitelské poptávky do oblasti pojičního sektoru nemusí ještě mít za následek přizpůsobení množství těchto statků. Proces přizpůsobení je zde složitější.

Literatura:

1. Boulding, K.: Beyond the Economics, Ann Arbor, University of the Michigan Press, 1968
2. Beckermann, W.: In Defence of Economic Growth, Loondon, Jonathan Cape, Ltd., 1974
3. Commoner, B.: The Closing Circle, New York, Alfred A.Knopf, 1971
4. Hirsch, F.: Social Limits to Growth, Twentieth Century Fund, 1976
5. Söderbaum, P.: Positional Analysis and Public Decision Making, In. Journal of Economic Issues, 16: 391-40